

РЕЦЕНЗІЯ

доктора архітектури, доцента,
завідувача кафедри Архітектурного проектування та інженерії

Гнеся Ігор Петровича

на дисертаційну роботу

Бабич Ольги Миколаївни

на тему «**Архітектура інтернатних закладів сімейного типу**»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю
191 «Архітектура та містобудування»
галузі знань 19 «Архітектура та будівництво»

1. Актуальність теми дисертаційної роботи Бабич О.М. зумовлена наступними чинниками:

- прийнятим в Україні новим курсом на соціально-орієнтовані форми виховання дітей з особливими потребами та тих, які позбавлені батьківської опіки, реалізація якого входить в протиріччя із існуючою системою традиційних інтернатів та потребує розробки об'єктів нового типу;

- військовою агресією Російської Федерації, яка спричинила ріст кількості дітей, що потребують спеціальної опіки і мають особливі освітньо-виховні потреби, до яких часто додається необхідність психологічної та соматичної реабілітації. Це створює потребу в розробці нових архітектурних рішень інтернатів, які відповідатимуть новим соціальним викликам, сприятимуть формуванню здорового суспільства;

- відсутністю на даний момент теоретичних основ щодо формування та проектування нового типу закладів – інтернатів сімейного типу.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами та темами

Тема дисертації Бабич О.М. відповідає змісту таких стратегічних документів, як: Національна програма «Діти України», яка була затверджена Указом Президента у 1996 році, а згодом продовжена у 2001 (Указ Президента №42/2001); Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні, затверджена Президією Академії педагогічних наук України у 2004 році (Президія АПНУ постанова 01.07.2004 N 1-7/6-98); Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки (Про Національну стратегію), яка повністю присвячена проблематиці трансформації закладів інтернатного типу; План заходів, щодо дій для закріплення попередніх результатів і переходу до наступного етапу її реалізації Національна стратегії (Кабінет Міністрів України, Розпорядження від 1 червня 2020 №703); Регіональна програма забезпечення житлом дітей-сиріт, прийнята Львівською обласною Радою (ЛОДА Проект, 2021; ЛОДА, 2022);

Дисертація виконана на кафедрі архітектурного проектування Інституту архітектури та дизайну Національного університету «Львівська політехніка». Дослідження пов'язане із науковим напрямом кафедри архітектурного проектування «Теоретично-практичні основи формування житлових і громадських будівель та споруд». Дисертаційна робота виконана в межах науково-дослідної роботи «Розробка методологічних основ просторового підходу до обґрунтування архітектурних рішень» (№0117U007605).

3. Ступінь обґрунтованості сформульованих наукових положень, висновків та рекомендацій.

Наукові дослідження дисертації базуються на загальнонаукових і двох спеціальних авторських методах: метод аналізу просторових аспектів психології позитивного зростання та метод порівняння середовищно-фостерних характеристик. Крім того, проведено натурне обстеження шістдесяти об'єктів-аналогів. Наукові положення дисертації опираються на 59 вітчизняних директивних документів і наукових статей, а також на зарубіжні наукові джерела (88 публікацій), які стосуються теми дослідження. Основні тези дисертації пройшли апробацію на двох наукових конференціях. Висновки та рекомендації відповідають поставленим завданням дослідження. Все вищесказане служить обґрунтуванням викладених у роботі положень, висновків та рекомендацій.

4. Наукова новизна отриманих результатів.

Оцінюючи здобутки дисертаційного дослідження, варто вказати на результати, що відзначаються науковою новизною:

- систематизовано великий обсяг наукової і проектної інформації, що стосується просторових аспектів формування закладів соціального захисту дітей у контексті сучасних знань і досягнень у сфері піклування за дітьми, позбавленими батьківської опіки;

- розроблено і апробовано авторські методи аналізу та обґрунтування теоретичних засад формування функціональних моделей інтернатних закладів сімейного типу в контексті деінституалізації;

- узагальнено проектні та концептуальні матеріали, які стосуються об'єктів і просторів піклування для дітей, позбавлених батьківської опіки, запропоновано їх основні архітектурні характеристики і проектні моделі.

5. Наукове і практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання для:

- вдосконалення нормативної бази, яка регламентує сферу проектування закладів соціального захисту дітей з урахуванням стратегії деінституалізації;

- коригування державних програм будівництва нових і модернізації існуючих об'єктів для дітей, позбавлених батьківської опіки;

- створення завдань на проектування експериментальних і пілотних проектів інтернатних закладів сімейного типу;

- оцінки придатності існуючої матеріальної бази для подальшого використання у сфері альтернативного піклування за дітьми, які не можуть виховуватись у сімейних умовах;

- наукові напрацювання можуть бути використані у курсовому і дипломному проектуванні у вищих навчальних закладах при підготовці фахівців за спеціальністю 191 «Архітектура та містобудування»;

Наукове і практичне значення отриманих результатів підтверджують довідка авторських впроваджень, наведена у додатках.

6. Висвітлення результатів дисертаційного дослідження здійснено авторкою у 6-х наукових публікаціях. Серед них: 3 - у фахових виданнях України; 1 - у закордонному науковому виданні; 2 - тези доповідей наукових конференцій.

7. Оцінка змісту дисертації та її завершеності.

Дисертація складається із анотації, списку опублікованих праць за темою дисертації, термінологічного словника, вступу, чотирьох розділів із висновками, загальних висновків, списку використаних джерел та ілюстрацій і додатків.

В *вступі* Бабич О.М. обґрунтовує актуальність теми дослідження, формулює мету, завдання, методи, об'єкт, предмет та межі дослідження, наводить наукову новизну та практичне значення отриманих результатів. У вступі також вказується на взаємозв'язок дисертації з науковими програмами і темами, надається інформація про апробацію і впровадження отриманих результатів, про їхнє висвітлення у наукових публікаціях.

Перший розділ "Теоретичні основи проблеми проектування закладів інтернатного типу" починається з структуризації джерел та даних, які стосуються тематики архітектури закладів соціального захисту дітей, після чого проводиться досить детальний і фаховий огляд значного масиву наукових джерел, що стосуються теми дисертаційної роботи. Завдяки аналізу вітчизняного та світового досвіду проектування визначено актуальні тенденції у становленні інтернатних закладів сімейного типу. Особливо велика увага приділена соціально-психологічним і педагогічним аспектам проблеми, теоретичному обґрунтуванню доцільності розвитку даного типу житла в бік зростання ролі «сімейності» для духовного формування дитини. В кінці розділу розглянуто чинники, які мають допомогти впорядкувати різноманітні

пласти інформації стосовно теми дослідження і обґрунтувати основні постулати та висновки роботи.

У *другому розділі* "Методологія дослідження архітектури закладів для дітей, позбавлених батьківської опіки", Бабиц О.М. розглядає особливості формування методологічної бази дослідження, описує та обґрунтовує власні авторські методи дослідження: метод аналізу просторових аспектів психології позитивного зростання та метод порівняння середовищно-фостерних характеристик. У заключному третьому підрозділі другого розділу висвітлено традиційні методи дослідження архітектурних рішень закладів соціального захисту дітей, які задіяні в даній дисертаційній роботі.

Правда, виглядає не зовсім доречним розміщення в другому підрозділі, який присвячений висвітленню суті авторських методів дослідження, матеріалу із систематизації зарубіжного і вітчизняного досвіду. У відповідності до сформульованих в роботі завдань дослідження, логічніше було б виокремити цей матеріал в окремий (3-й) розділ, який по обсягу (понад 30 стор.), і по змісту був би цілком самодостатнім і якісним, зважаючи на кількість і обширну географію розглянутих об'єктів (65 зарубіжних і майже стільки ж вітчизняних).

У *третьому розділі* "Архітектурний простір інтернатних закладів в контексті стратегії деінституалізації" авторка визначає концептуальні пріоритети при визначенні просторових параметрів інтернатних закладів сімейного типу. Основний акцент робиться на соціально-психологічних параметрах формування середовища для дітей, причому обґрунтування такого підходу спирається на потужний пласт актуальних зарубіжних і вітчизняних різнодисциплінарних досліджень стосовно даної проблематики. Розглядаються складні питання адекватного реагування просторово-предметного середовища на вікові зміни вихованців інтернатних закладів сімейного типу протягом тривалого періоду перебування, а відтак фізичного, духовного і психологічного зростання дітей, їхньої соціалізації в даних закладах. Проводиться аналіз різних можливих варіантів планувально-просторової структури інтернатних закладів сімейного типу.

У *четвертому розділі* «Концептуальні підходи та архітектурні рішення інтернатних закладів сімейного типу» початково формуються теоретичні моделі варіантів інтернатів сімейного типу як основи для формування завдань на проектування тих чи інших типів інтернатних закладів. Причому в даному дослідженні концепції такого завдання на проектування для даного специфічного типу житла відводиться роль першопричини успішності чи неуспішності проекту. Подаються можливі варіанти типології «сімейних колективів», обґрунтовуються прийоми організації архітектурного середовища, орієнтованого на соціальну взаємодію дітей, а також дітей і «батьків»-вихователів, як на рівні первинної житлової одиниці, так і на рівні будинку.

Розділ завершується конкретними рекомендаціями що до проектування інтернатів сімейного типу на всіх ієрархічних рівнях: від номенклатури і площ приміщень житлової одиниці до параметрів пропонованих складових комплексу інтернату сімейного типу, включно із зонуванням і розплануванням території.

Висновки до кожного розділу логічно викладені та підсумовують основний зміст проведеного дослідження. **Загальні висновки** до дисертації відображають основні результати дисертаційного дослідження.

8. Оцінка мови, стилю та оформлення дисертаційної роботи.

Дисертацію написано українською мовою, однак слід відмітити значне перевантаження тексту складними термінами, запозиченими із інших галузей знань, або синтезованих з існуючих, надмірне використання іншомовних термінів, подекуди не зовсім вдалий переклад: транквільність, мульти-виборність, нормативістська література, мнемонічний імпринтинг, імерсивне середовище, "поколінневий" підхід, інклюзивна синергія, розсистематизація простору, вертикальна фрагментація, вітальна санація, аксіологічне конституювання, самореференція, візуально-мнемотичні якори, соціальна стигматизація, немотичне маркування простору та ін. Подібна термінологія в поєднанні із застосуванням складних речень, багатослів'я в ситуаціях, коли можна виразитись значно простіше, значно ускладнює сприйняття суті написаного, подекуди створює ефект штучної наукоподібності. Хоча при уважному неквапливому прочитанні тексту інформація стає зрозумілою і логічною. Більше того, текст підрозділу 4.4., присвячений викладу конкретних рекомендацій що до проектування інтернатів сімейного типу, свідчить, що здобувачка досить добре володіє навиками простого і зрозумілого викладу матеріалу.

Оформлення ілюстративного матеріалу, списку джерел та посилання на них відповідають вимогам.

9. Дискусійні положення та зауваження до роботи.

1. Є протиріччя між теоретичними викладками в 3-му розділі, у відповідності до яких кожна дитина мусить мати окрему кімнату «розміром від 15 м²», і рекомендованими проектними моделями в 4-му розділі, де всі житлові одиниці передбачають «зручне розміщення двох дітей в одній кімнаті» такої ж площі. На погляд рецензента, теоретичне обґрунтування здобувачки стосовно необхідності для дітей особистого простору у вигляді персональних кімнат є більш правильним саме тому, що він «відіграє важливу роль, як у конституюванні особистості так і вирішенні тимчасових комунікативних

труднощів, особливо у дітей інтравертного типу характеру». Хоча площі таких окремих кімнат могли би бути вдвічі меншими від пропонованих.

2. Хотілося б конкретики що до оптимальної місткості інтернатних закладів сімейного типу, оскільки в роботі фігурують і заклади на 30-50 осіб, і на 200-300 осіб. Також не всі сформульовані в роботі рекомендації для архітекторів-проектантів вказують можливі шляхи їхньої реалізації. Відсилати ж проектанта до результатів закордонних досліджень вказівкою на першоджерело в рамках дисертації не зовсім коректно (с.155).

3. Недостатньо врахована пізнавально-виховна роль побутових процесів в процесі соціалізації дітей: приготування і споживання їжі, миття посуду, прання і прасування, дрібні ремонтні роботи, догляд за взуттям, за домашніми тваринами, догляд за ділянкою, тощо. Врахування цього чинника могло б дещо змінити структуру і параметри приміщень первинних житлових одиниць.

4. Видається дискусійним розгляд в роботі аспектів другого адаптивного кола пізнання, оскільки він не призводить до конкретних рекомендацій архітектурного порядку.

5. Завдання дослідження не в повній мірі корелюються із змістом 3 і 4 розділів дисертації.

6. Корисним було б порівняння отриманих результатів роботи з вимогами чинних ДБН, яке б дозволило сформулювати пропозиції поправок до ДБН.

7. Деяка інформація, яка виражає кількісні характеристики, подана в роботі без посилань на джерело цієї інформації.

8. В дисертації бракує соціологічних досліджень функціонуючих в Україні аналогів (як мінімум – інтерв'ювання обслуговуючого персоналу, «батьків»), як доповнення до виконаних натурних обстежень об'єктів.

Вищенаведені зауваження жодним чином не впливають на загальну наукову цінність представленої роботи. Навпаки, зауваження, побажання і запитання до дисертації свідчать про актуальність і своєчасність роботи, про інтерес, який вона викликає, а також окреслюють можливі подальші перспективні напрямки досліджень. Більше того, справедливим буде відмітити також ряд моментів, які додатково позитивно характеризують як здобувачку, так і рецензовану дисертаційну роботу:

- відчувається, що Ольга Бабич глибоко перейнялась проблемами дітей, які потребують інтернатної форми проживання. Пропозиція трансформації традиційних інтернатів в інтернатний заклад сімейного типу – головна фабула рецензованої роботи і головна її цінність, позаяк на перший план ставиться гуманістичний принцип людиноцентричності, особливо в період її формування як фізично, так і духовно, її повноцінна соціалізація. Реалізація положень дисертації дасть значний соціальний ефект у віддаленому майбутньому;

- добротний аналіз джерел інформації, особливо великої кількості зарубіжних, не просте перерахування, як це часто трапляється, а розгляд кожного з лаконічними але достатньо інформативними заключеннями;

- дисертаційне дослідження носить міждисциплінарний характер, відтак ряд зауважень архітектурного характеру компенсується педагогічними настановами, які можуть становити інтерес для педагогів - працівників інтернатів;

- заслуговує схвалення підвищена увага до ролі та завдань дизайнерських аспектів формування середовища, до вирішень деталей, орієнтованих на позитивний психологічний вплив на дітей;

- продуктивною видається ідея розмасштабування існуючих інтернатів шляхом трансформації в інтернатний заклад сімейного типу в поєднанні із інтеграцією в їхню структуру загальноосвітньої школи молодших класів.

10. Загальні висновки щодо дисертаційної роботи та її відповідність вимогам до кваліфікаційних робіт.

Згідно з обґрунтованою науковою новизною, теоретичною та практичною цінністю одержаних результатів, рецензована дисертаційна робота Бабич О.М. на тему «Архітектура інтернатних закладів сімейного типу» є завершеною науковою працею. На підставі детального аналізу представленої роботи можна зробити висновок, що дисертація відповідає вимогам, які сформульовані у "Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії" (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44) та наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. "Про затвердження Вимог до оформлення дисертації" (зі змінами від 12.07.2019 р.).

Здобувач Бабич Ольга Миколаївна заслуговує на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 191 «Архітектура та містобудування» галузі знань 19 «Архітектура та будівництво».

Рецензент:

Доктор архітектури, доцент,

завідувач кафедри Архітектурного проектування та інженерії

НУ «Львівська політехніка»

Ігор ГНЕСЬ

